

Likestillings- og
diskrimineringsombudet

Justis- og beredskapsdepartementet
v/justis- og beredskapsminister Monica Mæland

postmottak@jd.dep.no

Dette brevet sendes kun per e-post.

Vår ref.:
20/1049- 3- HJFA

Deres ref.:

Dato:
16.06.2020

Særskilt økonomisk kompensasjonsordning for personer som ble sterilisert for å endre juridisk kjønn

Likestillings- og diskrimineringsombudet har som mandat å arbeide for likestilling på grunnlag av blant annet kjønnsidentitet. Dette innebærer at ombudet skal arbeide for reell likestilling uavhengig av kjønnsidentitet på alle samfunnsområder.

Bakgrunnen for henvendelsen fra Likestillings- og diskrimineringsombudet er den tidligere forvaltningspraksisen med krav om irreversibel sterilisering for å endre juridisk kjønn. Ombudet ber med dette om at det opprettes en særskilt økonomisk kompensasjonsordning for gruppen som ble rammet av praksisen.

Om den tidligere norske forvaltningspraksisen

Frem til selvbestemt endring av juridisk kjønn ble mulig i 2016, måtte transpersoner gjennomgå full kjønnsbekreftende behandling for å få endret juridisk kjønn og dermed rettslig anerkjennelse av den selvopplevde kjønnsidentiteten. Behandlingen innebar blant annet irreversibel sterilisering. Kravet var ikke lovfestet, men fulgte av forvaltningspraksis med grunnlag i oppfatningene som rådet på 50-, 60- og 70-tallet om at personene det gjaldt ikke skulle reproducere seg. Kravet til behandling som medførte sterilitet, ble stilt uavhengig av den enkeltes ønsker og behov.¹

¹ Se bl.a. Anniken Sørli, Tvungen identitet – en vurdering av norsk forvaltningspraksis' krav om irreversibel sterilisering ved endring av juridisk kjønn, Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål 04/2014 (Volum 12) og Janneke van

For noen av dem som ble sterilisert, innebar praksisen at de gjennomgikk et større kirurgisk inngrep enn de egentlig hadde behov for. Ikke minst var den livslange konsekvensen for personene at de ikke kunne få egne barn. De som ikke ønsket å gjennomføre behandlingen som førte til sterilitet, måtte leve med manglende samsvar mellom kjønnsidentiteten og det juridiske kjønn, med konsekvensene det innebar.²

I 2014 konkluderte ombudet med at den norske forvaltningspraksisen var i strid med forbudet mot diskriminering på grunn av kjønnsidentitet.³ Forvaltningspraksisen opphørte med lov om endring av juridisk kjønn i 2016. Personene som gjennomførte inngrepene i årene frem til dette, må leve med de permanente fysiske, sosiale og psykiske konsekvensene av praksisen.

Det menneskerettslige perspektivet

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) konstaterte i 2017 i dommen A.P., Garçon og Nicot mot Frankrike at transpersoner har blitt stilt overfor et umulig valg når de må velge mellom å bli anerkjent og sterilisert, eller å leve med feil kjønnsidentitet, og ikke bli sterilisert.⁴ EMD konstaterte videre i dommen at det å gjøre endring av juridisk kjønn betinget av et steriliseringsinngrep var en krenkelse av statens positive forpliktelse etter artikkel 8 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) til å beskytte individets rett til respekt for sitt privatliv.

Dommen fra EMD kom etter at Norge hadde endret praksisen med sterilisering. Den understreker hvor alvorlig disse inngrepene var for personene som ble rammet.

Om den svenske kompensasjonsordningen

I perioden 1972 til 2013 var det i Sverige et tilsvarende krav om irreversibel sterilisering for å endre juridisk kjønn.⁵ I etterkant av lovendringen i 2013, ba Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas,

der Ros, Den norske staten og transpersoner; - velferdsstatens og rettsstatens unnlatesesynder, Norsk statsvitenskapelig tidsskrift 03/2016 (Volum 32)

² Se f. eks. van der Ros, Janneke; Alskens folk – Levekår, livssituasjon og livskvalitet for personer med kjønnsidentitetstematikk, Likestillingssenteret (2013), på s. 102.

³ Ombudets uttalelse av 9. september 2014 i sak 14/840

⁴ Case of A.P., Garçon and Nicot v. France - 79885/12, 52471/13 og 52596/13 (6. april 2017), avsnitt 132.

⁵ Lag (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall

transpersoners och queeras rättigheter (RFSL) den svenske regjeringen om å innføre en lov om erstatning. Senere samme år satte 161 personer som hadde gjennomgått sterilisering frem krav mot staten om erstatning og oppreisning. Justitiekanslern kom til at det ikke forelå ansvarsgrunnlag for staten og avviste kravene.⁶

I 2016 uttalte den svenske regjeringen at det var feil å kreve sterilisering, og tok avstand fra synet som lå til grunn for det lovbestemte kravet om irreversibel sterilisering. På denne bakgrunn tok regjeringen initiativ til et lovforslag som innebar at personer som hadde gjennomgått irreversibel sterilisering og endret juridisk kjønn, kunne søke om kompensasjon fra staten. I forarbeidene⁷ til den svenske loven, fremgår det at kompensasjonsordningen er en form for ex gratia-erstatning, som ikke innebærer at det må foreligge et rettslig erstatningsansvar. Loven⁸ ble vedtatt og trådte i kraft 1. mai 2018. Sverige ble første land i verden med en slik ordning.

Om pågående søksmål

Ombudet er kjent med at Oslo tingrett har behandlet et søksmål med krav om menerstatning, oppreisning for ikke-økonomisk tap, samt fastsettelsesdom for brudd på EMK som følge av sterilisering ved kjønnsbekreftende behandling. Saksøker vant ikke frem med sitt søksmål i tingretten, blant annet under henvisning til at staten ikke hadde opptrådt rettstridig. Saken ble anket til lagmannsretten. Ankebehandlingen i Borgarting lagmannsrett er berammet først i 2021.

Ombudet tar i denne henvendelsen ikke stilling til hvorvidt det foreligger et ansvarsgrunnlag for staten. Ombudet vil likevel påpeke at både saken som er anket inn for lagmannsretten, og de svenske sakene som ble avvist av Justitiekanslern, illustrerer at personer som har blitt sterilisert som følge av tidligere praksis, ikke nødvendigvis vinner frem med sine erstatningssøksmål.

Ombudet ber om en særskilt økonomisk kompensasjonsordning for gruppen

Ombudet mener at en særskilt økonomisk kompensasjonsordning, liknende ordningen i Sverige, bør etableres også i Norge. En økonomisk kompensasjon vil

⁶ <https://www.jk.se/beslut-och-yttranden/2014/06/4243-13-40-mfl/>

⁷ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/statlig-ersattning-till-personer-som-har-fatt_H50364/html

⁸ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2018162-om-statlig-ersattning-till_sfs-2018-162

ikke endre de alvorlige konsekvensene av irreversibel sterilisering, og vil for mange ikke være en fullgod oppreisning. En slik ordning vil likevel kunne være en anerkjennelse av at Norge i mange år hadde en svært uheldig praksis som gjorde at mange mistet muligheten til å leve fullverdige liv og til å stifte familie.

Ombudet ber på denne bakgrunn om at det opprettes en ordning etter modellen i Sverige, hvor det blir mulig for personer som ble sterilisert for å endre juridisk kjønn å søke om kompensasjon.

Ombudet understreker viktigheten av å involvere organisasjonene som representerer personene dette gjelder i et eventuelt arbeid med en slik ordning. Ombudet stiller seg gjerne til disposisjon i et slikt arbeid.

Ombudet ber om en tilbakemelding

På bakgrunn av denne henvendelsen, ber ombudet om en tilbakemelding fra justis- og beredskapsministeren innen 1. september 2020.

Vennlig hilsen

Hanne Inger Bjurstrøm
likestillings- og diskrimineringsombud

Dokumentet er elektronisk godkjent, og gyldig uten signatur.

Kopi til:

Helse- og omsorgsdepartementet v/helse- og omsorgsminister Bent Høie
Postboks 8011 Dep, 0030 Oslo

Kulturdepartementet v/kultur- og likestillingsminister Abid Q. Raja
Postboks 8030 Dep, 0030 Oslo